THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.

דאָס אידישע וואָרט

Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

א באשלום וואָס וועט באגריסט ווערן

דער באשלום פון דער פאָלקס־געצייג קאמפיין קאָנווענשאָן, אָפּגעהאלטן די טעג אין ניו־יאָרק, איז איר טעטיקייט זאָל פארשפּרייט ווערן אויך אויף די פאראַרימטע אידן פון פוילן און אנדערע מזרח־אייראָפּייאישע לענדער, — וועט באגריסט ווערן, גלויבן מיר, פון דער אמעריקאנער אידישער עפנטלאכער מיינונג.

ווען דער פאָלקס־געצייג קאמפיין איז געגרינדעט געוואָרן מיט א יאָר צוריק, האָבן די אָנפירער נאָך אליין שטארק ניט געגלויבט אין איערע כחות, און, מיר שטעלן זיך פאָר, אז זיי האָבן געצווייפלט אין דעם אפרוף וואָס זייער געפאָלגט אַרבעט וועט געפינען צווישן די ברייטע מאסן, צווישן וועלכע זיי האָבן געמוזט באשרייבן קשיקיים. זיי האָבן דערפאר ניט געוואוגט אָנצוציינען זיך א צו גרויסן פארגעס. און האָבן באשריינקט זייערע פלעגער אויף טעטיקייט בלויז אין סאָוועט רוסלאנד, סיי דערפאר וואָס די ניט דאָרטן איז געווען א מער שרייענדיקע, און סיי דערפאר וואָס עס האָט דאן אויסגעזעען, אין אַרבעט פון פראָדוקטיוויזיזם די אידישע מאסן אין סאָוועטן פארבאנד קאָן ברייגנען בעסערע רעזולטאטן, ווייל זי גייט אין אָנקלאנג מיט דער עקאָנאָמישער פאָליטיק פון דער ראטן־מאכט זעלבסט. — אין ווייל דאָרטן איז פראָדוקטיוויזיאציע דער איינציקער מיטל.

דער באדייטנדיקער דערפאָלג פון פאָלקס־געצייג־קאמפיין פאר דעם ערשטן יאָר פון זיין עקזיסטענץ האָט דערוויזן, אז די אמעריקאנער אין קאָנאדער אידישע מאסן באציאן זיך מיט סימפאטיע צו דער פאָרם פון היקף, פאר דעם ערשטן יאָר, ווען די אַרבעט האלט נאָך אין אָרגאניזירן זיך, איז שוין געשאפן געוואָרן הונדערט טויזנט דאלאר, און א צאָל פאבריקן און וואַרשטאטן זיינען געשאפן געוואָרן אין פארשיידענע פונקטן אין סאָוועטן פארבאנד, וואָס האָבן אויסגעשטעלט אויף זייערע פיס הונדערטער דעקלאַרירטע אידישע פאמיליעס.

און דערווייל ווערט עס אלץ קלערער, אז אויך אין פוילן און אנדערע מזרח־אייראָפּייאישע לענדער ווערן גרויסע מאסן אידן "דעקלאַסירט", פונקט אזוי ווי אין סאָוועטן פארבאנד, כאָטש דארטן הייסט עס ניט מיט דעם דאָזיקן נאָמען. די דאָזיקע "דעקלאַסירטע", אמת, פארבאָט ניט דאָס רעגירונגס געזעץ אָנצוגיין ווייטער מיט זייערע אלטע באשעפטיקונגען, אָבער דערפאר זיינען דארטן דאָ עקאָנאָמישע געזעצן וואָס ווערן דערמוטיקט פון די באטרעפנדיקע רעגירונג. וועלכע שטויסן ארויס די אידן פון זייערע אלטע פאָזיציעס ניט ווייניקער גרינדלאך, ווי די סאָוועטישע דיי רעקטע געזעצן.

די דעקלאַסירטע אידן אין רוסלאנד ווערן נאָך אלץ מער געוידפ'ט, ווי די "איבעריקע" אידן פון פוילן אדער ערגעץ אנדערשוואו. אָבער פאר מענשן וואָס שטייען אויפ'ן שוועל פון בוכשטעבלאך פיזישן אונטערגאנג, מאכט ניט קיין גרויסן אונטערשייד צי זיי ווערן פאָליטיש אביסל מער אָדער ווייניקער פארפאָלגט.

עס איז קלאָר, אז די אידן פון פוילן, ליטע אָדער בעסאראביע, פונקט ווי די אידן פון סאָוועטן רוסלאנד, האָבן מער קיין שום אויסזיכט ניט צו קאָנען זיך צומען צוריק צו זייערע אלטע פרנסות. ווען אזא מעגלאכקייט זאָל אפילו קומען צופעליק — וואָס איז געווען דער "נעף" אין רוסלאנד, — וועט עס זיין בלויז צייטווייליק, און וועט זיך ענדיקן נאָך מיט א גרעסערער קאטאסטראָפע.

"פראָדוקטיוויזיזרונג", — דאָס הייסט, דאָס ארייננציען פון די אידישע מאסן אין אגריקולטור (וואו דאָס איז נאָר מעגלאך), אין אינדוסטריע און אין די ברייטערע געביטן פון מלאכה, — דאָס איז די איינציקע לייזונג פונ'ם פראָבלעם. נאטירלאך, איז צו דעם נויטיק אז די פאָליטיק פון די באטרעפנדיקע רעגירונגען זאָל ניט נאָר שטערן, נאָר כאָטש אין א געוויסעד מאָס העלפן אין דעם דאָזיקן פראָצעס פון פראָדוקטיוויזיזרונג. — אָבער דאָס איז אן ארבעט פאר פאָליטיקער. די היקף ארבעט אליין, צוליב פארשטעדלאכע טעמים, מאָר זיך ניט מישן אין דער פאָליטיק.

דאָס איז, אייגנטלאך, די ארבעט פון דער אלוועלטלאכער "ארט" אָר־גאניזאציע, מיט וועלכער דער פאָלקס־געצייג קאמפיין האָט מיטגעארבעט אויף דעם באשטימטן סאָוועטישן געביט. און וועלכער וועט איצט ווערן א גרעסערער פולשטענדיקע אָפּטיילונג פון דער דאָזיקער ארגאניזאציע.

דער "ארט" האָט דערגרייכט באדייטנדיקע רעזולטאטן מיט פאר־העלטנסמעסיק קליינע מיטלען וועלכע ער האָט געציגן פון איירָאָפּע אָפּ און טיילווייז פון אמעריקע, הויפּטזאכלאך דורך דער "דזשאָינט", וואָס האָט גערן אסיגנירט פאר דער ארגאניזאציע געוויסע סומען. די אמעריקאנער אי־דישע מאסן, וועלכע האָבן געדארפט באזונדערס גערן שטיצן דעם סאָרט ארבעט, האָבן ביי איצט כמעט גאָרנישט ניט געטאָן פאר'ן "ארט".

דורך דעם טראנספאָרמירטן פאָלקס געצייג קאמפיין וועלן די אידישע מאסן פון די שטאטן און קאנאדע איצט קאָנען ביי־טראגן זייער חלק פאר'ן אויפבוי פונ'ם אידישן לעבן ניט נאָר אין סאָוועטן פארבאנד, נאָר אויך אין פוילן און אנדערע מזרח־אייראָפּייאישע לענדער.

דאָס איז ניט קיין ארבעט פאר'ן מאָמענט, נאָר פאר יאָרן און יאָרן. אָבער עס איז א דאנקבארע ארבעט. וואָס די געשיכטע האָט אָנגעצייכנט פאר אונז, און מיר מיזן זי טאָן.

געשטאָרבן פון הונגער

אין די פאראַרימטע לענדער פון דער אלטער וועלט איז אפשר דאָ א געוויסע בארעכטיקונג פאר דעם, — אויב אזא בארעכטיקונג איז בכלל מעגלאך, — אז מענשן זאָלן דערלאָזן ווערן צו שטארבן בוכשטעבלאך פון הונגער. אָבער אפילו דאָרטן איז אין די מער ציוויליזירטע לענדער אזא זאך אויסגעשלאָסן, — עס זיינען דאָ סיסטעמען פון געזעלשאפטלאכער פארזאָרגונג, וואָס דערלאָזן ניט צו אזא עקסטרעם.

וואָלט אין ענגלאנד אימעצער געשטארבן פון הונגער, אין בוכשטעבלאכן זיינען פונ'ם וואָרט, וואָלט עס וואַרשיינלאך אויפגעטרייסלט די געזעלשאפטלאכע מיינונג און וואָלט אפשר געפירט צו ערנסטע פאָליטישע קאָמפּליקאציעס.

און דאָ, אין קאנאדע, אינמיטן פון די רייכסטע בריט פעלדער אין פון אין מיטן פון זאמטקייט פון וועלכער אין איירָאָפּע האָט מען קוים א פאָרשטעלונג, — אין וויינפעג איז די טעג געשטארבן א מענש פון הונגער. אין קיינער האָט זיך אויף דעם כמעט ניט אומגעקוקט. געווען א באריכט אין די ציימונגען, — "א פארפראָרענער אויף טויט געפונען אין זיין צימער אויף סעלקירק עוויע.", — א מעלדונג אז דער קראָנער האָט אנערקענט אים טויט פון הונגער, — אין פארטיק. די מעגלאכקייט איז ווייטער אָפן פאר אנדערע ארבעטסלאָזע צו שטארבן פון הונגער.

קריגן זיך ביי אונז די מוניציפאליטעטן און די פראָווינציעלע און פעדעראלע רעגירונג וועגן דעם, ווער דארף שפּייזן די ארבעטסלאָזע מיט א טרוקן שטיקל ברויט, און קיינער פון זיי האָט ניט דאָס געלט. אויף א סך זאכן איז דאָ, אָבער ניט אויף א שטיקל ברויט פאר מענשן וואָס גייען אויס פון הונגער.

עפּעס איז פייל אין אונזער סיסטעם. אויב מענשן קאָנען שטארבן ביי אונז פון הונגער אינמיטן פון זאמטקייט. וואָס דערגייט אָפּט צו איבערזעטיקונג. עפּעס איז פארדארבן ביי אונז, ווען מענשן קוקן זיך אויף דעם אפילו ניט אום, אנגעמענדיק עס קאָנטיק פאר א נארמאלער דערשיינונג.

א באזוך ביי די אידן אין אמאזאנאס

פון י. אטינגער

מיט פיר הונדערט יאָר צוריק האָבן זיי ערע אור־אור עלטערן געמוזט אריס פון רבאד בו עין בראש, מיך אראָפּצונעמען פון שיף. נאָך דעם זעלבן טאָג האָב איך געמוזט באזוכן דעם מדינה פרעזידענט און די דריי לאָקאלע טעגלאכע ציטונגען, — א מנהג וואָס מען קאָן אים ניט פארווארפן אין א שטאָט ווי מאנאאס, וואָס איז טאקע ארומערינגלט מיט א געריכטן דער אמאזאנע טייך, — לויטן גרויס־אוהרוואלד, אָבער אוועקגעשטעלט לויט דער דרישער טייך אין דער וועלט, — דעם ענגלישן און גראד אמעריקאנישן שטייגער.

און מען האָט מיר טאקע באלד געוויזן אזעלכע בנינים וואָס זיינען בכח צו אומאָנגרן דעם אמאזאנישן טעאטער מיט איינע פאָפּאולאריזירנע דאך־פוצונגען, דער געגראפיש־ מיסיאָנארישער דענקלמאָל פון זכר צו דער דערעפענונג פון אמאזאנאס פאר דער גרויסער וועלט און א סך אנדערע. ס'איז באמת געווען א זעלטענע איבעראשונג צו געפינען דאָ, 1600 קילאָמעטער קוילטור־צענטער מיט שוין, ביבליאָטעקן, טעאטערן, אור־אָמאָביל, עלעקטרישע טראַמוואיען און טאנצבנדע ענגלענדער.

מען פילט זיך דאָ כמעט ווי אין אן ענגלישער קאָלאָניע. ענגלישע עלעקטריש־ע באַרוטונג, ענגלישע טראַמוואיען מיט ענגלישע אויפשריפטן, אן ענגלישער אפּאָ־בוי פון דער געזעלשאפט, מאנאאס האַרבור, ענגלישע טעלעגראפן דראָטן, אן ענגלישע באנק, און א הויכער אמאזאנ־ישער באאמטער האָט מיר נאָך צוגערעכנט צו דעם, — ענגלישער עגאָאיזם. די ענג־לענדער מאכן דאָ א גרויס פארמענן, שפּי־לען טענים, טרינקען וויסקי און בלייבן דעם ענגנס ווירד־פרעמד. די באאַמטע־רונג צאָלט זיך רואיק די שטייערן וואָס זיינען פעסטגעשטעלט פאר די ענגלישע אונטערנעמונגען, באוואונדערן שטארק די ענגלישע עקשנות און נעמען זיך שטארק איבער דערמיט וואָס די ענגלענדער מאכן דאָ ביי זיי ווירטשאפטלאכע קאָלאָניאל־פּאָליטיק. מען איז אויך שטאָלץ דערמיט וואָס יאָפאנער האָבן אָנגענומען קאָלאָני־זירן אמאזאנאס און אויך דערמיט וואָס פאָרד האָט אָנגענומען פאר־איראן א קאָנצעסיע אויף א מייל־אָן העקטער לאנד. דאָס, זאָגן זיי, זיינען אלץ סמנים ווי ריכ־טיק עס איז דער שפּריכ־וואָרט וואָס גייט דאָ ארום אז "אמאזאנאס איז דער רע־ווערוואר פאר דער איבערבאעפעלקערטער מעשהיים".

די שטאָט פארוואלטונג פון מאנאאס באציאט א שטח פון 41,000 קוואַדראַט קילאָמעטער, אלזא גרעסער ווי אריש־ראָ, בעלגיע אָדער האָלאנד. די יאָפאניש בראזיליאנישע פאָלאָניזאציע האָט אויב אויצ אָן פאלאנען מיט יאָפאנישע קאָלאָניסטן די ערשטע קאָקאָ־פּאלאנט־ציעס. פאָרד אפשירט דאָ טאָג־טעגלאך זייער פיל. איך בין איבערצייגט אז א וואלד און פון דעם ריזיקן אמאזאנ־ס־ווע־ן איך האָב דאן געהאט דאָס גע־פיל אז דער פאראקטעריסטישער שטריך פון אמאזאנאס איז אייגנטלאך די וואנ־דערונגס דערשיינונג. אלץ וואנדערט דאָ; דער וועלדער און די חיות, די וואוינונגען און די איינוואוינער, דער באָדן און דאָס וואסער, די פלאנצונגען. וואָס שלענגלען זי דאָן פלעכטן זיך דורכן טייך אין גע־שטאלט פון גרוינע אינזלען, ווי לאנגע קאָ־ראוואנעס גרוינע, זיינען ניט מער ווי וואָ־גאבונדן, וועלכע וואנדערן ארום זייער גאנצן לעבן. די באפעלקערונג וואנדערט אין קליינע שיפלאך מיט בלויע זעגעלאך. די הייזלאך זיינען געבויט אויף קליינע אויזן, שטייען שטענדיק ניט זיכער און ווערן גאנץ אָפט, אין גרויסע טייך־פאר־פלייצונגען, אוועקגעשלעפּט מיטן וואסער. דער בעגעגנס פון הייזנס בלויז אין באהעפסן זיין מיט דעם אויפשטייענדיקן כלל ישראל און אָנ־טייל נעמען אין'ם אויפבו פון אונזער אלטער הייס.

איך האָב אויף טשיקאווע געפּרואווט אביבעדייטן וויפיל ציאונאסן פון גרין איז דאָ אין וואלד פארביי וועלכן דאָס שיף האָט זיך געגלטשט אין אָפּשטאנד פון אכט מעטער. ס'איז אָבער נעוען אומ־מעגלאך: טויזנטער גרינע ציאונאסן זיינען דאָ אין די דאָזיקע גרינע טעפּיכער, גאר־דינען, שרימס, בלעטער, פאלאנצן־פארוואַ־נעס. היינט־בעטאָג און שלענגלדיקע גדאָז און כל־ערליי פלאנע פאראזיטן. הי־מעל, טייך און דזשונגלא ריזיקע ביומער אין נאטור פאנטאסטישע פאראייניקונג! די טעג וועל איך אייביק ניט פארגעסן.

* * *

מען פילט זיך דאָ, ווי אין א לאנד פון מעשה'לאך פון לענגערדעס. דער נאָמען פון טייך אליין איז פון דער נאנצער געגנט — אמאזאנאס — שטאמט ארויס פון א געמיש פון גריכישער און פארטוגעזישער לעגענד. אורעלאנד, וועלכער האָט אין 16טן יאָרהונדערט פון פערר־זייט אנט־דעקט דעם אמאזאנאס געביט, דערציילט פון א צוזאמענשטויס וואָס ער האָט גע־האט מיט אן אינדיאנישן שבט, וועלכער איז באשטאנען נאָר פון פרויען, — די אמאזאָנען פרויען. ווי באאמטן האָבן לויט דער גריכישער לעגענדע אזעלכע פרויען געלעבט נאָר אין קליין־אזיען, ביים ברעג פון טייך טערמאדאָן. זיי פלעגן זיך אויס־ברענען די רעכטע ברוסט, כדי זיי זאָלן קאָנען פריי ארויפלייגן און אראָפּנעמען די פייזן וואָס פלעגן היינגען ביי זיי אויף דער פרייצע. פון דאנען שטאמט אויך זיי־ער נאָמען "אמאזאנא". וואָס הייסט "אן ברוסט". די געגראפיש אין אין הייסט־רישע לערביכלאך האָבן אויפגענומען די דאָזיקע אמעריקאנישע אמאזאנען לענענ־דע פאר גוט געלט. מען האָט דאָ אפּגע־געבן די אמאזאנען א גאנץ שיינעם ארט.

(שלוס אויף זייט 3)

האָט זיך צווישן דער ראָמאנאָוו דינאסטיע געפונען אן ערליכער, אויפריכטיקער רעגירער? :: :

פון י. מאלין

דער צווייטער האָט באפרייט די רוסישע פּויערים פון פאנשטשינע.

אז די דאָזיקע קלאנגען זיינען טייל־ווייז אמת, האָט שפּעטער א סך באשטע־טיקט די באלשעוויסטישע רעוואָלוציע. אין 1927, ווען די קאָמוניסטן האָבן גע־הייסן עפענען די ארונות פון די רוסישע קעניגן, כדי ארויסצונעמען פון דאָרט די ווערטפולע צירונג, וואָס האָבן זיי אין זיי־גע דארפט עפּעפנען, האָט מען אין אלע ע־פונען די סקעלעטן פון די טויטע מאָנאר־כען. פּעטער דער גרויסער, יעקאטערינאַ די גרויסע און די אלע גרויסע און קליי־נע זיינען געלעגן, ווי מען האָט זיי אוועק־געלייגט. אָבער דער טויטנקאסטן פון דעם קעניג אלעקסאנדער דעם ערשטן איז גע־ווען צוגעלעגט. אזוי ווי דאָס איז געטאָן גע־ווארן אין דער אָנווזנהייט פון א סך באַ־אמטע און צייטונגס־לייט, קאָן דער דאָ־זיקער פאקט ניט אָפּגעלייקנט ווערן און באשטעטיקט נאָר, אז די אמאָליקע קלאנ־גען וועגן דעם דאָזיקן מערקווירדיקן צאר זיינען ניט קיין אויסגעטראכטע.

נאָכמער, דער באוואוסטער רוסישער פירסט וולאדימיר באריאטינסקי, וועלכער איז א מיטגליד פון דער רוסישער היסטאָ־רישער און געגנאָלאָגישער געזעלשאפט, האָט ניט לאנג צוריק פאר־ענטלאכט א בוך, אונטער דעם קעפּל: "די געהיימע־נישן פון אלעקסאנדער דעם ערשטן", אין וועלכן ער וואָרפט א ליכט אויף די דאָזי־קע קלאנגען. און ער באהויפּטעט, אז זיי זיינען ריכטיק. אלעקסאנדער און פיאָ־דאָר קוזמיטש, זיינען איינע און די זעל־בע. דער רוסישער מאָנארך איז מיט גע־וואלד אנטלאָפן פון דעם רוישיקן פּעטער־בורגער לעבן, פון דער קייזערלאכער סבר־בה, האָט זיך באוועגט אונטער א פאר־שטעלטן נאָמען אין קאלטן סיביר און האָט פארענדיקט זיין לעבן אין תפילות אלס פרומער מאָנאך.

פירסט באריאטינסקי ברייענגט פארשיי־דענע ראיות פאר זיינע באהויפּטונגען, צווישן זיי אויז דאָלעקסאנדערס א ברוי־ף, וואָס ער האָט אין 1819 געשריבן צו זיין ברודער קאָנסטאנטין, אין פוילן. אין יע־נעם בריף שרייבט ער, אז ער האָט גרויס חשק אָפּצוזאָגן זיך פון דעם טראָן, ווייל ער איז מיד און קאָן מער ניט טראָגן אויף זיך די שווערע לאסטן. א חוץ דעם, גיט דער פירסט נאָך איינינקע אנדערע באוויי־זען, וואָס איינען, אז די מעשה איז אמת, אז אין דער דאָזיקער ראָמאנאָוו איז גע־ווען אן ערלאכער מענש, אפשר איינער אין דער נאנצער משפחה.

מען זאָגט, אז דאָס איז געווען אלעקסאנדער דער ערשטער, וועלכער האָט פארענדיקט זיינען יאָרן אלס מאָנאך אין סיביר

ניט ווילנדיק געצוואונגען צו פארבויגן דעם אמת און זינקען אין דעם זומפּ פון דעם לעבן. זעלטן ווען עס האָט פאסירט, אז א הערשער זאָל טאָן, רעגירן לויט זיי־נע איינענע אָנשויאונגען, לויט זיין איינע־נעם פארשטאנד, אָדער זאָל מיט זיין גור־טען ווילן אויפגעבן זיין טראָן. עס זיינען אָבער יאָ געווען אזוינע פאלן, און אייי־נער פון די דאָזיקע געצייטלטע, ערלאכע קעניגן זאָל זיין, ווי מען באהויפּטעט, דער צאר אלעקסאנדער דער ערשטער, וועלכער האָט מיט זיין עקשנות־דיקער האלטונג צעבראָכן די מאכט פון דעם גרויסן כאפּ־לעאָן, דעם וואונדערלאכן וועלט־באזיגער.

אלעקסאנדער דער ערשטער איז ווי דערמאָנט שוין געווען פריער, געשטאָרבן איז 1825 אין דער שטאָט טאגאנראָג פון א שטארקן פיבער. געשטאָרבן איז גע־שטאָרבן. שטארבן מוזן דאָך אלע, אפילו ניט געזאלבטע, טאָ וואָס מאכט עס אויס? בפרט נאָך, ווען נאָך זיין טויט איז דער רוסישער טראָן, חס וחלילה, ניט פאר־בליבן ליידיק. מען ווייסט אָבער ניט ווי אזוי ארום עס האָבן זיך באלד פאר־שפּרייט קלאנגען איבער דעם גאנצן לאנד, אז די מעשה פון אלעקסאנדערס טויט איז לא היה ולא נברא, אז ער לעבט און אז ער איז נאָר אוועק קיין סיביר, וואו ער האָט אָנגענומען זיך אויפפירן ווי א מאָ־נאך. אָט אזעלכע און נאָך ענלאכע קלאנ־גען האָבן צו יענער צייט, דאָס הייסט נאָך זיין טויט, אין 1825, גענומען צירקולירן ווענן אים.

פארוואָס אלעקסאנדער האָט דאָס גע־טאָן, וואָס האָט אים געצוואונגען אזוי צו האנדלען, אויפצוגעבן א קעניגלאכן לעבן און אָפּשליסן זיך פון דער וועלט? ווענן דעם האָט מען זיך דאָמאָלט ארויס־געזאָגט פארשיידן, אָבער צו גונסטן דעם געוועזענעם הערשער. באהויפּטעט האָט מען, אז זייענדיק פון דער נאטור אן ער־לאכער, אויפריכטיקער מענש און ניט אָנגענדיק מער פארטראָגן די שענדלאכע אויפפירונג פון זיינע מיניסטאָרן, ראט־טעבער און דער גאנצער קליקע, האָט עס אים געטריבן צו פארלאָזן אלץ און פאר־ענדיק זיין לעבן אין איינזאמקייט און פרידן, אונטער דער מאסקע פון דעם פור־ער פיאָדאָר קאזמיטש. און ווי מען באַ־הויפּטעט, האָט דער דאָזיקער פּויער גע־לעבט ביז 1864, דאָס הייסט, ביז מיט אַרבער ביכלדער פון דעם עקוואטאָריש אור־ט־ער. און איך האָב דאן געהאט דאָס גע־פיל אז דער פארשטאנדיקער שטריך פון אמאזאנאס איז אייגנטלאך די וואנ־דערונגס דערשיינונג, אלץ וואנדערט דאָ; דער באָדן און דאָס וואסער, דער פלאנצונגען, דער שרימס, בלעטער, פאלאנצן־פארוואַ־נעס. היינט־בעטאָג און שלענגלדיקע גדאָז און כל־ערליי פלאנע פאראזיטן. הי־מעל, טייך און דזשונגלא ריזיקע ביומער אין נאטור פאנטאסטישע פאראייניקונג! די טעג וועל איך אייביק ניט פארגעסן.

* * *

מען פילט זיך דאָ, ווי אין א לאנד פון מעשה'לאך פון לענגערדעס. דער נאָמען פון טייך אליין איז פון דער נאנצער געגנט — אמאזאנאס — שטאמט ארויס פון א געמיש פון גריכישער און פארטוגעזישער לעגענד. אורעלאנד, וועלכער האָט אין 16טן יאָרהונדערט פון פערר־זייט אנט־דעקט דעם אמאזאנאס געביט, דערציילט פון א צוזאמענשטויס וואָס ער האָט געהאט מיט אן אינדיאנישן שבט, וועלכער איז באשטאנען נאָר פון פרויען, — די אמאזאָנען פרויען. ווי באאמטן האָבן לויט דער גריכישער לעגענדע אזעלכע פרויען געלעבט נאָר אין קליין־אזיען, ביים ברעג פון טייך טערמאדאָן. זיי פלעגן זיך אויס־ברענען די רעכטע ברוסט, כדי זיי זאָלן קאָנען פריי ארויפלייגן און אראָפּנעמען די פייזן וואָס פלעגן היינגען ביי זיי אויף דער פרייצע. פון דאנען שטאמט אויך זיי־ער נאָמען "אמאזאנא". וואָס הייסט "אן ברוסט". די געגראפיש און הייסט־רישע לערביכלאך האָבן אויפגענומען די דאָזיקע אמעריקאנישע אמאזאנען לענענ־דע פאר גוט געלט. מען האָט דאָ אפּגע־געבן די אמאזאנען א גאנץ שיינעם ארט.

(שלוס אויף זייט 3)

א באשלום וואָס וועט באגריסט ווערן

דער באשלום פון דער פאָלקס־געצייג קאמפיין קאָנווענשאָן, אָפּגע־האלטן די טעג אין ניו־יאָרק, איז איר טעטיקייט זאָל פארשפּרייט ווערן אויף די פאראַרימטע אידן פון פוילן און אנדערע מזרח־אייראָפּייאישע לענ־דער, — וועט באגריסט ווערן, גלויבן מיר, פון דער אמעריקאנער אידישער עפנטלאכער מיינונג.

ווען דער פאָלקס־געצייג קאמפיין איז געגרינדעט געוואָרן מיט א יאָר צוריק, האָבן די אָנפירער נאָך אליין שטארק ניט געגלויבט אין איערע כחות, און, מיר שטעלן זיך פאָר, אז זיי האָבן געצווייפלט אין דעם אפרוף וואָס זיי־ער פאָלגט. אז זיי האָבן געוויזן די ברייטע אידישע מאסן, צווישן וועלכע זיי האָבן געפינען צווישן די ברייטע מעטיקייט. זיי האָבן דערפאר ניט געוואוגט אָנצוציינען זיך א צו גרויסן פארגעס. און האָבן באשריינקט זייערע פלעגער אויף טעטיקייט בלויז אין סאָוועט רוסלאנד, סיי דערפאר וואָס די ניט דאָרטן איז געווען א מער שרייענדיקע, און סיי דערפאר וואָס זיי עס האָבן דאן אויסגעזעען, דער אַרבעט פון פראָדוקטיוויזיזם די אידישע מאסן אין סאָוועטן פארבאנד קאָן ברייגנען בעסערע רעזולטאטן, ווייל זי גייט אין אָנקלאנג מיט דער עקאָנאָמישער פאָליטיק פון דער ראטן־מאכט זעלבסט. — אין ווייל דאָרטן איז פראָדוקטיוויזיזאציע דער איינציקער מיטל.

דער באדייטנדיקער דערפאָלג פונ'ם פאָלקס־געצייג־קאמפיין פאר דעם ערשטן יאָר פון זיין עקזיסטענץ האָט דערוויזן, אז די אמעריקאנער אין קאָ־נאדער אידישע מאסן באציאן זיך מיט סימפאטיע צו דער פאָרם פון היקף, פאר דעם ערשטן יאָר, ווען די ארבעט האלט נאָך אין ארגאניזירן זיך, איז שוין געשאפן געוואָרן הונדערט טויזנט דאלאר, און א צאָל פאבריקן און וואַרשטאטן זיינען געשאפן געוואָרן אין פארשיידענע פונקטן אין סאָוועטן פארבאנד, וואָס האָבן אויסגעשטעלט אויף זייערע פיס הונדערטער דעקלאַרירטע סירטע אידישע פאמיליעס.

און דערווייל ווערט עס אלץ קלערער, אז אויך אין פוילן און אנ־דערע מזרח־אייראָפּייאישע לענדער ווערן גרויסע מאסן אידן "דע־קלאַסירט", פונקט אזוי ווי אין סאָוועטן פארבאנד, כאָטש דארטן הייסט עס ניט מיט דעם דאָזיקן נאָמען. די דאָזיקע "דעקלאַסירטע", אמת, פארבאָט ניט דאָס רעגירונגס געזעץ אָנצוגיין ווייטער מיט זייערע אלטע באשעפּ־קונגען, אָבער דערפאר זיינען דארטן דאָ עקאָנאָמישע געזעצן וואָס ווערן דערמוטיקט פון די באטרעפנדיקע רעגירונג, וועלכע שטויסן ארויס די אידן פון זייערע אלטע פאָזיציעס ניט ווייניקער גרינדלאך, ווי די סאָוועטישע די־רעקטע געזעצן.

די דעקלאַסירטע אידן אין רוסלאנד ווערן נאָך אלץ מער געוידפ'ט, ווי די "איבעריקע" אידן פון אדער ערגעץ אנדערשוואו. אָבער פאר מענשן וואָס שטייען אויפ'ן שוועל פון בוכשטעבלאכן פיזישן אונטערגאנג, מאכט ניט קיין גרויסן אונטערשייד צי זיי ווערן פאָליטיש אביסל מער אָדער ווייניקער פארפאָלגט.

עס איז קלאָר, אז די אידן פון פוילן, ליטע אָדער בעסאראביע, פונקט ווי די אידן פון סאָוועטן רוסלאנד, האָבן מער קיין שום אויסזיכט ניט צו קאָ־נען זיך צומען צוריק צו זייערע אלטע פרנסות. ווען אזא מעגלאכקייט זאָל אפילו קומען — וואָס איז געווען דער "נעף" אין רוסלאנד, — וועט עס זיין בלויז צייטווייליק, און וועט זיך ענדיקן נאָך מיט א גרעסערער קאטאסטראָפע.

"פראָדוקטיוויזיזרונג", — דאָס הייסט, דאָס ארייננציען פון די אידישע מאסן אין אגריקולטור (וואו דאָס איז נאָר מעגלאך), אין אינדוסטריע און אין די ברייטערע געביטן פון מלאכה, — דאָס איז די איינציקע לייזונג פונ'ם פראָבלעם. נאטירלאך, איז צו דעם נויטיק אז די פאָליטיק פון די באטרעפנ־דיקע רעגירונגען זאָל ניט נאָר שטערן, נאָר כאָטש אין א געוויסעד מאָס העלפן אין דעם דאָזיקן פראָצעס פון פראָדוקטיוויזיזרונג. — אָבער דאָס איז אן ארבעט פאר פאָליטיקער. די היקף ארבעט אליין, צוליב פארשטעדלאכע טעמים, מאָר זיך ניט מישן אין דער פאָליטיק.

דאָס איז, אייגנטלאך, די ארבעט פון דער אלוועלטלאכער "ארט" אָר־גאניזאציע, מיט וועלכער דער פאָלקס־געצייג קאמפיין האָט מיטגעארבעט אויף דעם באשטימטן סאָוועטישן געביט. און וועלכער וועט איצט ווערן א פולשטענדיקע אָפּטיילונג פון דער דאָזיקער ארגאניזאציע.

דער "ארט" האָט דערגרייכט באדייטנדיקע רעזולטאטן מיט פאר־העלטנסמעסיק קליינע מיטלען וועלכע ער האָט געציגן פון איירָאָפּע און טיילווייז פון אמעריקע, הויפּטזאכלאך דורך דער "דזשאָינט", וואָס האָט גערן אסיגנירט פאר דער ארגאניזאציע געוויסע סומען. די אמעריקאנער אי־דישע מאסן, וועלכע האָבן געדארפט באזונדערס גערן שטיצן דעם סאָרט ארבעט. האָבן ביי איצט כמעט גאָרנישט ניט געטאָן פאר'ן "ארט".

דורך דעם טראנספאָרמירטן פאָלקס געצייג קאמפיין וועלן די אידישע מאסן פון די שטאטן און קאנאדע איצט קאָנען ביי־טראגן זייער חלק פאר'ן אויפבוי פונ'ם אידישן לעבן ניט נאָר אין סאָוועטן פארבאנד, נאָר אויך אין פוילן און אנדערע מזרח־אייראָפּייאישע לענדער.

דאָס איז ניט קיין ארבעט פאר'ן מאָמענט, נאָר פאר יאָרן און יאָרן. אָבער עס איז א דאנקבארע ארבעט. וואָס די געשיכטע האָט אָנגעצייכנט פאר אונז, און מיר מיזן זי טאָן.

א באזוך ביי די אידן אין אמאזאנאס

(שלוס אויף זייט 3)

מען זאָגט, אז דאָס איז געווען אלעקסאנדער דער ערשטער, וועלכער האָט פארענדיקט זיינען יאָרן אלס מאָנאך אין סיביר

כער, אז ניט איינער פון די דאָזיקע מעב־טיקע, אליינגתערשענדיקע צאָרן, איז אפּס מקנא געווען דעם איינפאכסטן פּויער אדער ארבעטער. מיט וועמען ער וואָלט זיך אפשר געביטן די ראָלן — ער זאָל ווערן א ייער און יענער זאָל זיך זעצן אויף דעם רוסישן טראָן.

איינגטלאך זיינען אינטריגעס אָנגע־פירט געווארן אין אלע קייזערלאכע הויפן פון דער וועלט. דאָס האָט מען געקאָנט באמערקן אין פראנקרייך, אין דייטש־לאנד, עסטרייך, און וואו ניט? קנאָפּ איז מען דערגענגען דו יאָרן דער טערקי־שער מיכה, כ'מיין, די סולטאנען? האָט מען דען קענען אין די אלטע און אור־אלטע צייטן נאָנ'ן? אָפּ ניט געמאכט קלעער מיט א קאָפּ? וואָלט נאָפּאָלעאָן געשטאָרבן אזוי יונג, ווען ער וואָלט ניט געווען פארשיקט אויף דעם אינזל פון סט. העלענא? זייער זעלטן האָט עס פאסירט, אז א געקרונטער זאָל האָבן אריכט ימים קיינער פון זיי האָט ניט אויסגעלעבט זיי־ערע יאָרן, כאָטש די וועלט האָט נאָך זיי ניט געקלאָגט אז ניט געביינקט. וואָרום וויסן זאָלט איר, אז בטבע דעם האָט די וועלט פיינט קעניגן, אָדער ווי די פראנצויזן זאָ־זען: דער בעסטער קעניג איז א טויטער. דערפאר הפּנים האָט זיך עס שטאָל הנ־ביא אזוי געבעטן ביי די אידן אמאָל, אז זיי זאָלן איבער זיך ניט מאכן קיין קעניג, געוואוסט האָט ער, וואָס דאָס מיינט און וואָס פאר א צרות דער קעניג וועט ברייני־גען אויף דעם אידישן פאָלק. דער עולם אָבער האָט צו זיינע שטראָף רייד ניט גע־שיינקט קיין אויפמערקזאמקייט, האָט מען מאקע געהאט דערנאָך צו זינגען און צו זאָגן, די האָר מסתמא גערעכט זיך, עס איז שוין אָבער געווען צו שפּעט פאר חר־טה. אין דער סוף איז געווען, אז צו פאר־ראָנקען די קעניגן זייערע האָבן די אמא־ליקע אידן איבערגעלעבט צוויי חורבנות.

זער אמת מוז אויך געזאָגט ווערן, אז צווישן געקרונטע הערשער זיינען אויך געווען מענשן אָרנטלאכע, וועלכע האָבן בעסער פארשאפן דעם קרן קומט דאָ מעג־לאכקייט צו קויפן אין ארץ־ישראל א צענ־טער פון זיין באָדן. נאָך אלעמען האָט ער מנדב געווען טויזנט מילריים, ד. ה. 26 פונט דעם קרן היסוד. דאָס איז אנדערע האָבן אויך געגענען ענלאכע סומען. אין מיינע אויגן איז דאָס געווען לחלוטין ניט פיל. פאר זיי אָבער, מענשן, וואָס זיינען ביז היינט ניט דערצויגן געווארן מנדב צו זיין אויף געזעלשאפטלאכע ענינים, אפילו ניט אויף רעליגיעזע. זאָבן, איז דאָס געווען זייער פ